

חזקה שאין עמה טענה

1. טענין ליתמי
  2. התמודדות בין המחזיק ואדם מן השוק
  3. הטלת חיוב שבועה על מ"ק
  4. טענה בחזקת מיטלטלין
  5. ביאור מחלוקת הראשונים בדף ל ע"ב
- א. שתי הבנות של תפקיד הטענה
  - ב. הבנת הצורך בטענה
  - ג. שתי הבנות של חזקת ג' שנים
  - ד. טענת 'קניתי מפלוני שקנה ממך'
  - ה. השלכות של הבנת הצורך בטענה

א. שתי הבנות של תפקיד הטענה

המשנה [ב"ב מא ע"א] אומרת :

כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה. כיצד?
אמר לו מה אתה עושה בתוך שלי, והוא אמר לו שלא אמר לי אדם דבר מעולם אינה חזקה. שמכרת לי, שנתת לי במתנה, אביך מכרה לי, אביך נתנה לי במתנה - הרי זו חזקה. והבא משום ירושה אינו צריך טענה.

במאמר זה ננסה לדון בתפקידה של הטענה בחזקת ג' שנים. נעלה שתי הבנות מרכזיות, נתלה אותן בשתי הבנות של חזקת ג' שנים, ולבסוף נבחן מספר השלכות בעניין זה.

לפני שנדון בהבנות של תפקידי הטענה, נעיין בקצרה במשנה. המשנה אומרת: "כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה". ניתן להבין את הביטוי "אינה חזקה" בשתי צורות:

- א. חזקה שאין עמה טענה אינה כלום. החזקה חסרת משמעות ללא הטענה.
- ב. "חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה", במובן של 'הכוח לזכות בקרקע'. כלומר, אי אפשר לזכות בקרקע בהתמודדות עם מרא קמא כאשר יש למחזיק רק חזקת ג' שנים ללא טענה.

לכאורה ההבנה הפשוטה היא כאפשרות הראשונה, אולם נראה בהמשך שיטות הלכתיות שסוברות כאפשרות השנייה.

גם הדוגמאות המובאות במשנה דורשות עיון. בקריאה פשוטה של המשנה נראה שמוצגים בה שני מקרים:

א. "שלא אמר לי אדם דבר מעולם".

ב. "שמכרת לי, שנתת לי במתנה".

במקרה הראשון ישנה כמעט הודאה גמורה של המחזיק שהשדה אינה שלו (הוא אפילו לא טוען שקנה את השדה), ובמקרה השני ישנה התמודדות ישירה עם המ"ק - המחזיק מברר כיצד הגיעה אליו הקרקע מהמ"ק. יש לשים לב לעובדה שישנם מקרי ביניים בין שני המקרים הקיצוניים הנ"ל, שאליהם המשנה לא התייחסה: שתיקה¹ וטענת יקנתי מפלוני. לא ברור מלשון המשנה מה יהיה הדין במקרים אלו.

ננסה לבחון את הצורך בטענה, ולאור זאת גם את ההכרעה באשר למקרי הביניים.

ב. הבנת הצורך בטענה

את הצורך בטענה ניתן להבין בשני אופנים עיקריים:

א. חזקת שלוש שנים יוצרת אצלנו הנחה שהמחזיק הוא הבעלים האמיתיים של הקרקע, ובעצם אין צורך בטענה, אלא שישנן טענות או אי-טענות מסוימות המהוות ריעותא בחזקה. לכן, למרות שעקרונית המחזיק לא צריך לטעון טענה, כאשר אדם טוען "לא אמר לי אדם דבר מעולם" הוא מפסיד. אופן זה ניתן להבנה בשני גוונים:

1. רבנו יונה [כח ע"ב] לא גורס במשנה שלנו את המילה "כיצד". ע"פ דבריו מובאים ברישא שני מקרים:

1. חזקה שאין עמה טענה - שתיקה.

2. "לא אמר לי אדם דבר מעולם" - הודאת בע"ד.

1. הודאת בע"ד - באמירת "לא אמר לי אדם דבר מעולם" האדם מודה בכך שהקרקע ודאי אינה שלו, ולכן הוא מפסיד למרות שיש לו חזקת שלוש שנים. כיוון כזה עולה בחידושי המאירי [נעל המשנה, בדעת יש חולקים]:

והלה מודה שלא היה שלו.

2. ישנה ריעותא בכך שהאדם לא טוען שהתקיים מכר, שהרי אם באמת קנה את הקרקע היה צריך לטעון זאת. כיוון כזה עולה בחידושי הר"ן [כח ע"א]:

וכינן דאיהו לא טעין הכי הורעה חזקתו, שאלו לקחה בודאי שהיה טוען כן בפירוש, וכינן דאיתליד ריעותא בהך חזקה לא מהניא.

לפי גוון זה, כוונת המשנה באמרה "אינה חזקה" היא לא לומר שאין לחזקה כל משמעות (כאפשרות א' לעיל) אלא שטענה זו אינה מזכה את המחזיק בקרקע מול המ"ק (אפשרות ב' לעיל).

שתי אפשרויות אלו אינן סותרות זו את זו וייתכן שבנסיבות מסוימות נקבל את האפשרות הראשונה, ובאחרות - את האפשרות השנייה (כגון במקרה שהאדם שתק), אע"פ שישנן נפק"מ ביניהן (יבואר להלן).

ב. אופן אחר לתפוס את הצורך בטענה הוא לומר שבאופן מהותי החזקה אינה מועילה כל עוד אין עמה טענה מעלייתא. בכדי שאדם יזכה מול המ"ק הוא נצרך לשני גורמים: לחזקה ולטענה, ורק ע"י שילובם הוא גובר על המ"ק. ונבאר: המחזיק שבא להוציא את הקרקע², טוען שהמ"ק מכרה לו. המ"ק משיב שלא מכר לו. אומר המחזיק: אם כן מדוע לא מחית במשך ג' שנים, וכיוון שלמ"ק אין תשובה זוכה המחזיק. מכאן, שגם הטענה וגם החזקה מתמודדות בצורה חזיתית עם המ"ק. כיוון זה אפשר לדייק מדברי הנימוקי יוסף [כא ע"ב ד"ה מתניתין]:

כל חזקה, בין חזקת ג' שנים דקרקעות... בין חזקה דלאלתר... בכולהו בעינן טענה ואז אנו מאמינים [הגהה מאלפס ישן: לטענה] מכח החזקה, דכינן שהמערער שתק ג' שנים ניכרים דברי אמת שהדין עם המחזיק. אבל בלא

2. "קרקע בחזקת בעליה קיימת" [ב"מ קב ע"ב].

טענה אפילו החזיק בפניו עשרים שנה לא מהניא חזקתו, דכיין די ש עדים
שהיה של המערער וזה אינו טוען שמכרו או נתנו לו למה יהיה שלו.

מהנימוקי יוסף עולה שהטענה לא נועדה להסיר ריעותא מהחזקה אלא
שהטענה מהווה את היסוד שעל גביו נבנית החזקה. לשון אחר: החזקה מהווה
ביסוס לטענה.

ג. שתי הבנות של חזקת ג' שנים

אם נעמיק יותר נוכל לומר ששני הכיוונים שהצענו תלויים בשתי הבנות של אופן
פעולת חזקת ג' שנים.

אם חזקת ג' שנים יוצרת לטובת המחזיק רק **אומדנא** (שהיה מְכַר), הרי שעדיין
'קרקע בחזקת בעליה קיימת' ועל המחזיק להתמודד עמו ולהוציא מחזקת מ"ק.
לשם כך עליו להוכיח שהמ"ק אכן מכר לו. לפי זה מטרות החזקה והטענה הן להוות
רָאִיָה מכרעת נגד המ"ק, שעליו המחזיק צריך לגבור, (כמו שהסברנו בכיוון ב').
אמנם אם נבין שחזקת ג' שנים יוצרת **מוחזקות** בנוסף לאומדנא, הרי שכעת אין
צורך להתמודד מול המ"ק, כיוון שלאחר ג' שנים כבר אינו מוגדר כמ"ק. על פי כיוון
זה, הטענה אינה נצרכת כדי להתמודד עם גורם חיצוני, אלא כדי להסיר ריעותא
עצמית מהחזקה, (כמו שהסברנו בכיוון א').

נפרט יותר:

ההבנה הפשוטה של חזקת ג' שנים היא שבעקבות שתיקת המ"ק במשך שלוש שנים
נוצרת אומדנא (ברמה מסוימת) שהקרקע היא של המחזיק. כן סובר הרמב"ן [מב ע"א

ד"ה הא דתניא אכלה האב]:

טעמא דחזקה... כיין דהאי שתיק רגלים לדבר.

לפי דעת הרמב"ן, אין אפוא משמעות לעצם הישיבה בקרקע, אלא רק לאומדנא
שנוצרת בעקבות יחסו של המ"ק כלפיה.³

3. כיוון זה נמצא בעוד ראשונים. עיין למשל ברשב"א, בריטב"א, ובעליות דרבנו יונה [לדף כט ע"א].

אמנם אפשר לומר שבנוסף לאומדנא נוצרת גם מוחזקות⁴. כיוון זה עולה מדברי הר"י מיגאש המובאים ברמב"ן בסוגיית 'שטרא זייפא' (הגמרא [לב ע"ב] דנה באדם המגיע עם שטר מזויף על מכירת קרקע, ואחרי שמאמינים לו מודה שהשטר מזויף, אך טוען שהיה לו שטר טוב שאבד, ורוצה שיאמינו לו שקנה את השדה במיגו שהיה יכול לזכות ע"י השטר המזויף, אם היה ממשיך לשתוק. רבה ורב יוסף נחלקו האם לקבל מיגו זה או לא. רבה סובר שיש להאמין לו, ורב יוסף סובר שאין להאמין לו). הרמב"ן שואל מדוע רב יוסף לא מאמין לבעל השטר במיגו, ומביא את הסבר הר"י מיגאש, לפיו סובר רב יוסף שלא אומרים מיגו להוציא (ורבה סובר שאומרים מיגו להוציא). לאור זה מבאר הרמב"ן את פסיקת הגמרא כדעת רבה בקרקע וכרב יוסף במעות:

ואיפסקא הלכתא כרבה בארעא משום דברשות מחזיק קיימא, ואידך הוי ליה המוציא מחברו, ומיגו לאוקמי ממונא הוא.

שואל הרמב"ן: הרי 'קרקע בחזקת בעליה קיימת' והמחזיק נחשב כמוציא מהמ"ק והוי מיגו להוציא. ועונה הרמב"ן:

אי נמי אפשר לפרשה בשהחזיק בה שני חזקה וקיימא ליה בחזקתיה.

עולה מהר"י מיגאש ע"פ הבנת הרמב"ן שחזקת ג' שנים עצמה יוצרת מוחזקות. מהי הסברא לכך?

אפשר להסביר כך: לגבי מיטלטלין ישנה מוחזקות לאלתר. כלומר, כאשר אדם מחזיק בחפץ או נותנים לו דין של מוחזק, ומניחים בפשטות שהחפץ שלו כל עוד לא הוכח אחרת, והרוצה לשנות מהמציאות הפשוטה עליו חובת ההוכחה - "המוציא מחברו עליו הראיה", "דכאיב ליה כאיבא אזיל לבי אסיא" [ב"ק 100 ע"ב]. לעומת מיטלטלין, בקרקע אין מוחזקות לאלתר כיוון שהנוכחות של האדם בקרקע בצורה זמנית אינה משקפת בעלות, ולכן קריאת המציאות באופן פשוט תהיה שהקרקע שייכת לבעלים האחרונים הידועים - המ"ק. אין בכוח השימוש הזמני של המחזיק להוציא מידי המציאות שנבנתה בעקבות השימוש רב השנים של המ"ק.

---

4. אמנם כבר מצינו שחזקת ג' שנים יוצרת מוחזקות לדעת 'הולכי אושא' (ענין בחידושי הרמב"ן [כח ע"א]), אבל כאן מדובר על יצירת מוחזקות אפילו לדעת רבנן (הסוברים שחזקה נוצרת לאחר ג' שנים ולא לאחר אכילת ג' תבואות).

לאחר ג' שנים משתנה התמונה. השימוש בקרקע במשך ג' שנים אינו נתפס כשימוש חולף אלא כדבר בר קיימא, הגורם לכך שכעת ההסתכלות הפשוטה היא שהבעלים של הקרקע הינו המחזיק ולא המ"ק.⁵

ד. טענת 'קניתי מפלוני שקנה ממך'

לכאורה הנפק"מ הפשוטה בין האופנים בחקירה תהיה בטענת 'קניתי מפלוני' (מפלניא זבינתייה'). לפי האופן הראשון טענה כזו אמורה להועיל כיוון שלא קיימת הריעותא שהמחזיק לא טוען טענה. ע"פ האופן השני טענה כזו לא תועיל כיוון שאינה מתמודדת עם המ"ק (שהרי אינה מסבירה כיצד הקרקע עברה ממנו אל המחזיק), וא"א להוציא מהמ"ק בלי להתמודד עמו.

נעייין בסוגיא בדף מא ע"ב:

ההוא גברא דדר בקשתא בעיליתא ארבע שני. אתא מארי דביתא אשכחיה. א"ל: מאי בעית בהאי ביתא? א"ל: מפלניא זבינתה דזבנה מינך. אתא לקמיה דר' חייא. א"ל אי אית לך סהדי דדר בה איהו דזבנת מיניה ואפי' חד יומא אוקימנא לה בידך, ואי לא לא.

5. נפק"מ מעניינת להבנה האם לאחר ג' שנים נוצרת מוחזקות או לא תהיה השאלה האם יכול המחזיק להביא עדים לבי"ד על ישיבתו בקרקע, שלא בפני המ"ק. ישנו דין (המובא בשו"ע חו"מ ס"י כ"ח) הקובע שאין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין, דהיינו הנתבע, האדם שמוציאים ממנו את הממון. כיצד נבחן מקרה של חזקת ג' שנים? אם נבין שגם לאחר ג' שנים המ"ק עדיין נחשב מוחזק, ממילא לא יוכל המחזיק להביא עדות על ישיבתו שלא בפני המ"ק. לעומת זאת, אם נבין שאכן לאחר ישיבת המחזיק ג' שנים הוא הופך להיות המוחזק, ממילא הוא נחשב כעת הנתבע ויוכל להביא עדים, שהרי רשאי הנתבע להביא עדות שלא בפני התובע. עיין ברמ"א [חו"מ ק"מ. י] שמשמע ממנו שהמ"ק נחשב כנתבע (ועקרונית אסור להביא עדים שלא בפני המ"ק, אך מתיר בכ"ז להביאם מסיבה צדדית. עיי"ש), אך ה"ט"ז שם מעלה אפשרות שהמחזיק נחשב הנתבע, וכן עולה מ**מנתיבות המשפט** [שם ס"ק יד] (במקרים מסוימים).

עולה מהסוגיא:

- א. אדם הטוען שקנה מפלוני ופלוני אמר לו שקנה מהמ"ק, מפסיד בהתמודדות עם המ"ק, ועל אחת כמה וכמה שיפסיד אם יאמר רק שקנה מפלוני.
- ב. אם יביא המחזיק עדים שהמוכר שקנה ממנו דר בקרקע יום אחד יהיה נאמן.

וקשה בתרתי:

- א. לפי האופן הראשון, שהטענה באה רק כדי לסלק ריעותא, מדוע ללא עדות על 'חד יומא' מפסיד?
- ב. ולפי האופן השני, שהטענה אמורה להתמודד עם המ"ק, מדוע זוכה המחזיק כשיש עדות על 'חד יומא'?

נעיין בראשונים:

הרשב"א [ד"ה אמר ליה] מסביר שאם אין עדות על חד יומא ישנה ריעותא בטענת המחזיק כיוון שאין זה מצוי שאדם לא יהיה בביתו אפילו חד יומא:

טעמא דמילתא... דאם איתא דזבנה סתמא דמילתא מיחזו חזו ליה אינשי דדר בה או דאכיל לה חד יומא מיהא, וכל דלא מייתי ראיה - חזקה דלא זבינא ליה.

מדברי הרשב"א עולה שבאופן עקרוני גם טענת 'מפלניא זבינתה' מועילה, אלא אם כן לא דר בה חד יומא שאז ישנה ריעותא גדולה בטענה⁶. כנראה שהרשב"א הבין באופן הראשון, לפיו כל טענה מועילה למחזיק (ולא צריך להתמודד מול המ"ק), אלא שישן טענות גרועות שאי אפשר לזכות בהן.

---

6. כן כתב **קהילות יעקב** מדעתו [סימן כא]:

משום שכל זמן שלא נודע כלל שדר בה המוכר חד יומא **איכא הוכחה** שודאי לא קנאה האי פלניא מהמערער... שזה דבר המתפרסם כשנכנס בעלים חדש לגור שם וכיון שאין איש יודע מזה מסתמא לא דר בה חד יומא, וכיוון שלא דר בה חד יומא הוי אומדנא והוכחה שלא קנאה מהמערער.

אפי' חד יומא - כדי לאמת דבריך ואוקמה בידך הואיל והחזקת שני חזקה.

בדבריו מבואר להפך - בטענת 'מפלניא זבינתה' אין ריעותא, אולם בכל זאת אין היא מועילה בפני עצמה, והיא נזקקת לאומדנא חיובית של 'חד יומא' בשביל לבסס את עצמה. והשאלה היא מדוע, לפי דעתו, הטענה לא מועילה אם אין בה ריעותא? כנראה שהרשב"ם הבין באופן השני, לפיו המחזיק צריך לטעון טענה כנגד המ"ק. במקרה זה אין למחזיק טענה כנגד המ"ק ולכן הוא נזקק להביא עדות על חד יומא, היוצרת אומדנא מסוימת לטובתו, ומכוחה יכולים ב"ד לטעון בשבילו טענה כנגד המ"ק.

כך מסביר **קצות החושן** [קמ"ו. ט] את הצורך בעדות 'חד יומא' לפי הרשב"ם. לפי דברינו, שהצורך באומדנא חיובית כדי להפעיל את דין 'טענינן' נובע מהאופן היסודי שהטענה לא נועדה רק לסלק ריעותא, אפשר ליישב את קושיית הקהילות יעקב על קצה"ח. **הקהילות יעקב** [סימן כא] מקשה :

וגם זה צ"ע לכאורה, דמשמע שכל שהדבר אפשר אע"פ שאין הוכחה לזה טענינן ליתמי... אבל לומר דבעינן שיהיה אומדנא שכן היה, לענין שנוכל לטעון ליתמי, לא שמענו, ואטו כשטענינן ליתמי 'החזרת' איכא איזו הוכחה ואומדנא שכבר החזיר באמת!!

ע"פ דברינו לא קשה מידי, מכיוון שאין להשוות את דין 'טענינן' הרגיל לדין 'טענינן' בחזקת ג' שנים, שהרי שם הטענה נועדה רק בשביל להיפטר, ואילו כאן הטענה נצרכת בשביל ליצור זכיה.

אמנם הקהילות יעקב סובר שהצורך בטענה בחזקת ג' שנים בא רק כדי לסלק ריעותא וממילא אין צורך לטעון כנגד המ"ק, ולכן תמה מדוע נצרכת אומדנא חיובית ביחד יומא' (ובזה הולך לשיטתו [שם בהמשך] כשיטת הרשב"א, שהצורך ביחד יומא' נועד בשביל לסלק ריעותא, ולא כשיטת הרשב"ם הני"ל).

ה. השלכות של הבנת הצורך בטענה

נחזור ונסכם: את הצורך בטענה ניתן להבין בשני אופנים מרכזיים -

- א. הטענה באה על מנת לסלק ריעותא מהחזקה (שאם לא טוען כנראה שלא קנה) או כדי שלא תוצר הודאת בע"ד. להלן ייקרא אופן זה **טענה מסלקת**.
- ב. הטענה היא היסוד שעל גביו נבנית החזקה. רק בעזרת שתיהן יחד ניתן להוציא מהמ"ק. להלן ייקרא אופן זה **טענה יוצרת**.

נביא כעת כמה נפק"מ להבדלים בין שתי תפיסות אלו.

1. טענין ליתמי

יתומים שעמדו בדין מחמת ירושת אביהם, ואינם יודעים בעסקי אביהם, בי"ד טוענים להם, שנאמר "פתח פיך לאֱלֹמִים".⁷

נבחן את דין 'טענין' לאור שני האופנים שהעלינו בהבנת הצורך בטענה.

לפי ההבנה של 'טענה מסלקת', מצד האמת אין היתומים צריכים טענה. הצורך בטענה קיים רק כדי למנוע ריעותא הנובעת משתיקה, אך במקרה שלא קיימת ריעותא כזו, לכאורה, אין צורך בטענה. כך ניתן לדייק מלשון המשנה [מא ע"א] "והבא משום ירושה אינו צריך טענה (כלל)", וכן כותב הר"ן [כח ע"א]:

והיינו דכי ליכא ריעותא אע"ג דלא טעין מידי מהניא, כגון יורש.

ע"פ כיוון זה נצטרך לומר שהביטוי (החובא בגמרא כג ע"א ובראשונים בכמה מקומות) 'טענין ליתמי' הוא רק הביטוי המשפטי לדין - היתומים זוכים בדין כמו במקרה שאדם גדול טוען.

לפי ההבנה של 'טענה יוצרת', לפיה, כדי לזכות בהתמודדות מול המ"ק נצרכת גם טענה בנוסף לחזקה, ודאי שגם יתומים צריכים טענה. העובדה שהיתומים אינם

7. **בבא בתרא** מא ע"א, ע"פ משלי ל"א, ח.

יכולים לטעון ואין בחוסר טענתם שום ריעותא, אינה פוטרת אותם מן החובה לטעון כדי לזכות, ולכן נצטרך אנו לטעון בשבילם טענת ברי כדי שיוכלו לזכות.⁸

2. התמודדות בין המחזיק ואדם מהשוק

הרמב"ם [סוען ונסען י"ד, יב] פוסק:

כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה... ואע"פ שלא טען (המחזיק, לאחר שישוב ג' שנים בקרקע) אין מוציאין אותה מידו עד שיביא זה המערער עדים שהיא שלו. הביא עדים - תחזור לו השדה.

מדברי הרמב"ם עולה שהמ"ק זוכה רק כשהוא מביא עדים, וכן פסקו הטור והשו"ע [קמ"ו, ט]. אמנם בחידושי המאירי [מא ע"א ד"ה אמר המאירי] מובאת דעת יש חולקין:

יש חולקין לומר, שמאחר שזה בא בטענת אבות וברי, והלה מודה שלא היה שלו - נותנים לו למערער.

ננסה לבחון מחלוקת זאת לאור ההבנות השונות. על פי ההבנה של טענה כטענה מסלקת, הדבר תלוי בשני הגוונים באפשרות זאת:

א. אם נסביר את טענת 'לא אמר לי אדם' כהודאת בע"ד, נראה בפשטות שהמחזיק יצטרך להסתלק מהקרקע גם כשאין עדים למ"ק, ונראה שזו דעת יש חולקים' שהביא המאירי, כמבואר מלשונו.

ב. אם נתייחס לטענת 'לא אמר לי אדם' רק כריעותא באפשרות שהיה מכר, אך נמשיך לסבור כי מבחינה עקרונית המחזיק ג' שנים נחשב מוחזק, נראה בפשטות שכדי להוציא מהמחזיק יצטרך המ"ק להביא ראיה חיובית לטובתו באמצעות עדים, ובלא עדים לא יוכל לזכות.

8. ישנה מחלוקת ראשוניים בין הרא"ש [כתובות פרק ב' סוף סימן א] לבין בעל ספר התרומות [שער ל"ח ג', ד], האם בדין 'טענינן' ביי"ד טוענים ליתומים טענת ברי או טענת שמא טובה (ידלא הוה ליה למידע'). אפשר לומר שלפי הכיוון שהיתומים לא צריכים טענה, המשמעות של 'טענינן' היא רק כשל טענת שמא, כיוון שאין להם צורך בטענה חיובית כדי לזכות. אמנם לפי הכיוון שגם היתומים צריכים טענה, המשמעות של 'טענינן' תהיה טענה חיובית - 'ברי שאביכן קנה קרקע זו', כי בלעדיה לא תועיל חזקתם. ועיין עוד במאמרו של יהונתן ארנברג המופיע בגיליון זה, לגבי המשמעות של 'טענינן' כטענת שמא במיטלטלין ובחזקת ג' שנים בקרקע.

לפי ההבנה של 'טענה יוצרת', אפשר להבין שהמ"ק יצטרך להביא עדים, כיוון שסוף סוף ישנה אומדנא כלשהי בחזקת ג' שנים שאינה מתבטלת לגמרי גם כשאין טענה, ואע"פ שאי אפשר לזכות בעזרתה מול מ"ק ידוע, עדיין היא תאפשר זכייה מול אדם ללא ראיות כלל.

את פסיקת הרמב"ם, הטור והשו"ע שהמ"ק זוכה מול חזקה ללא טענה רק כשמביא עדים ניתן להבין, לכאורה, על פי ההבנה של 'טענה מסלקת' בגוון של ריעותא בטענה, או על פי ההבנה של 'טענה יוצרת'.

דיון בדעת נתה"מ בהסבר השו"ע

וחנה, כתב בעל נתיבות המשפט [קמ"ו, ט] :

"אין מוציאין אותו מידו עד שיביא זה המערער". לכאורה קשה, דהא בסי' קלט מבואר ד'זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי', דאם בא אחר וחטפה דחייב להחזיר לכל אחד אע"פ שאין עדים לשום אחד. והוא מהשי"ס, ומאי שנא הכא דאין צריך להחזיר למערער עד שיביא עדים?

נתה"מ מקשה על דין השו"ע מהמקרה של 'ההוא ארבא' [ב"ב לד ע"ב], וזה לשון השו"ע:

שניים שחלוקים בדבר ואין שום אחד מוחזק בו... וכל אחד אמר דידי הוא, כל דאלים גבר... בא שלישי וחטפה... אם חטפה בלא טענה מוציאין אותו מידו, ואין לו תקנה עד ששייב לכל אחד ואחד.

לכאורה ההשוואה של נתה"מ תמוהה, שהרי שם מדובר על אדם שסתם חטף משהו שלא שלו, ואפילו אינו טוען שהחפץ שלו! ואילו כאן מדובר על אדם שישב שלוש שנים בקרקע, ואף אדם לא מחה בפניו ויש לו חזקה מעלייתא, וכל חסרונו הוא שאין לו טענה. נתה"מ הבין שטענת 'לא אמר לי אדם' היא הודאת בע"ד⁹ ולכן החזקה שלו כמאן דליתא דמי.

---

9. כך מפורש מהמשך דבריו, כאשר הוא מבחין בין אדם שאומר שהקרקע שלו בטענת ברי לבין מי שרוצה לאכול פירות בלי לפגוע בבעלים.

בשביל ליישב את דברי השו"ע, נתה"מ בונה מהלך בשני שלבים :
א. דין משיב אבדה :

לכן נראה דשאני הכא שכבר הגיע ליד המחזיק ולכך אף שבא אחד ואמר שלי הוא מ"מ הדין נותן בזה דיהא מונח כמו בכל אבדות שכשהגיע ליד איזה אדם שאין מחזירין לשום אדם שיבוא ויאמר שהוא שלו עד שיביא עדים שהוא שלו.

נתה"מ טוען שהסיבה שלא ניתנת הקרקע למ"ק קשורה לדין אבדה, הקובע שלמרות שהאבדה ודאי לא שייכת למוצאה, בכל זאת אין היא יוצאת מתחת ידו בלא ראיות ברורות.

על חידוש זה של נתה"מ מקשה **הקהילות יעקב** [סימן כו] שלא מצינו השבת אבדה בקרקע. ועוד, שדין השבת אבדה עוסק במקרה שהאבדה הגיעה לידי המוצא, ואילו כאן המחזיק בא לידי האבדה, שהרי הקרקע נשארה במקומה, והוי כאבדה מונחת שהמוצא לא זכה בה.

אך עדיין קשה לשיטת נתה"מ מדוע יכול המחזיק, בינתיים, להמשיך ולאכול פירות עד שיביא המ"ק עדים. לצורך כך משתמש נתה"מ ביסוד שני :
ב. דין 'זה נהנה וזה לא חסר' :

ואף דגבי אבדה אסור המוצא לאכול הפירות, הכא מותר כיוון דבעל הקרקע אינו כאן ואינו משתדל להשכירו חשוב כחצר דאינו קיימא לאגרא... דמותר להשתמש בתוכו.

גם על הנחה זו של נתה"מ יש להקשות, שהרי מצינו בגמרא [ב"מ ל ע"א] "איבעיא להו לצורכו ולצורכה מאי?". הגמ' מתלבטת, האם מותר להשתמש באבדה באופן שאינו מחסר ממנה כלום, כאשר הדבר נצרך גם לצורך האבדה. הגמרא אינה פושטת את הספק **והרמב"ם** [גזילה ואבדה, י"ג, יא] **והשו"ע** [חור"מ רס"ז, יח] פוסקים לחומרא שאסור. עולה שאיסור השימוש באבדה לא תלוי בחיסרון הנגרם לאבדה, אלא נובע מחיוב שהטילה התורה על שומרי אבדה. ואם כן, לשיטת נתה"מ עצמו, שסובר שהסיבה שהמחזיק יכול להמשיך להחזיק בחזקה בלא טענה בקרקע היא דין משיב אבדה, לא מובן כיצד יכול המחזיק להמשיך ולאכול פירות, והרי אינו בכלל "זה נהנה וזה לא חסר", שכן חל על מחזיק זה חיוב מיוחד של התורה!?

יישוב קושיית נתה"מ וביאור חדש בדברי השו"ע

לאור הני"ל נראה יותר פשוט להסביר, שהסיבה שבגללה פסקו הרמב"ם והשו"ע שהקרקע נשארת אצל המחזיק לאחר ג' שנים כשלמ"ק אין עדים, היא מפני שהבינו את הצורך בטענה לפי אחד משני האופנים האחרים:

א. הבנתם היא כ'טענה מסלקת'. אלא שיש ריעותא בכך שלא טען (אך למרות זאת נחשב כמוחזק).

ב. הבנתם היא כ'טענה יוצרת', ואע"פ שאי אפשר לזכות בהתמודדות עם המ"ק בלא טענה, בכל זאת החזקה יוצרת אומדנא למחזיק, וממילא אי אפשר לזכות בהתמודדות עמו בלא שום ראיות, אע"פ שאינו מוחזק.

ננסה לבחון את שתי האפשרויות הני"ל בדעת הפוסקים לאור נפק"מ נוספת:

3. הטלת חיוב שבועה על מ"ק

כתב הטור [קמ"ו, ט]:

כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה... לפיכך אם יש עדים למערער שהיתה שלו, נשבע ונוטל את הקרקע מיד המחזיק.

ובב"י [בדק הבית, שם] תמה עליו:

איני יודע מה ענין שבועה לכאן.

ואכן, פוסק השו"ע (וכן פוסק הרמב"ם [סו"ט ונסנו, י"ד, יב]) שנוטל בלא שבועה.

ביאור דעת הטור המחייב שבועה

בביאור דעת הטור כתב הש"ך [ס"ק ה]:

ונראה לי טעם לשבועה זו, כינן דבא להוציא הקרקע מיד זה שהחזיק בה ג' שנים חשיב כנוטל, ונשבעין אפי' על טענת שמא.

בסוף הדיון בדעת נתה"מ הצגנו שתי אפשרויות בדעת הפוסקים. מהש"ך כאן עולה שהבין בדעת הטור כמו אפשרות א' הני"ל (הטענה היא טענה מסלקת, ותמחזיק נחשב למוחזק גם ללא טענה).

הב"ח מסביר את הטור באופן שונה. הוא מסביר שחיוב השבועה נובע מחשש מחילה, כמו שכתבו התוספות [ב"ב כח ע"ב ד"ה אלא מעתה חזקה]. ברור שהב"ח לא תופס כמו הש"ך, שהחזקה יוצרת מוחזקות (שבועת הנוטלים), ולכן הוא מבאר שחיוב השבועה נובע מחשש חיצוני. נראה שהב"ח הבין כמו אפשרות ב' לעיל, שהטענה היא טענה יוצרת, והמחזיק אינו נחשב מוחזק, אלא שיש אומדנא של מחילה המסייעתו.

ביאור דעת השו"ע הפוטר משבועה

בביאור דעת השו"ע ניתן להעלות שתי אפשרויות:

- א. הודאת בע"ד - כיוון שהמחזיק הודה שאין הקרקע שלו, אין שום צד לומר שיצטרך המ"ק להישבע, שהרי הודאת המחזיק מבטלת את חזקת שלוש השנים. וכך, כאמור, סובר נתה"מ שדבריו הובאו לעיל.
- ב. לאור הנפק"מ הקודמת הסקנו שההבנה של הודאת בע"ד פחות מסתברת בדעת השו"ע, ולכן נראה לומר שהבין שהטענה היא טענה יוצרת, ובלעדיה אין אפשרות להתמודד ולהוציא מהמ"ק, וממילא לא מוטלת עליו חובה להישבע.

4. טענה בחזקת מיטלטלין

נסה לבחון את הצורך בטענה במיטלטלין לאור ההבנות השונות בצורך הטענה בקרקעות.

כותב רבינו יונה על דברי הגמרא "כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה" [עליות דרבינו

יונה כח ע"ב ד"ה ופרקינן]:

והא דלא אמרו הכי (שצריך טענה) במטלטלין אלא הרי הם בחזקת התפוס בהם אע"פ שאין עם התפיסה טענה,
 (1) התם לפי שכבר יצאו מרשות הראשון שהרי זה תפס בהם,
 (2) ועוד דאחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן וכיון דאינן עשויים להשאל ולהשכיר, ודאי מיד האי באו לידו.

רבינו יונה נותן שני טעמים לכך שבמיטלטלין, בשונה מקרקע, אין צורך בטענה. ההסבר הראשון נובע מהגדרות שונות במושג המוחזקות. במיטלטלין, האדם התפוס בחפץ נחשב מוחזק, בניגוד לקרקע שבה לא המחזיק נחשב מוחזק אלא מ"ק, שהרי יקרקע בחזקת בעליה קיימת. כלומר, גם אחרי שלוש שנים המחזיק בקרקע

חזקה שאין עמה טענה

נמצא עדיין במעמד של 'מוציא', ולכן הוא זקוק לטענה, בניגוד למיטלטלין, שם מוטלת חובת הראייה על המ"ק. הסבר זה מתאים להבנה של 'טענה יוצרת', לפיה החזקה בפני עצמה אינה נותנת כוח למחזיק אלא מהווה רק אומדנא מסוימת לטובתו, ורק בזכות הטענה הוא יכול לזכות ולהוציא מהמ"ק.

לפי ההסבר השני, "דאחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן", נראה שבאופן עקרוני מצב המוחזקות במיטלטלין ובקרקע (לאחר ג' שנים) הוא שווה - המחזיק נחשב כמוחזק. **ההבדל נעוץ בסברא חיצונית הקיימת במיטלטלין** - 'אחזוקי אינשי' שאינה קיימת בקרקעות. לפי זה תפקיד הטענה הוא להוות תחליף ל'אחזוקי אינשי'. אדם המחזיק במיטלטלין זוכה בהם כיוון שהוא מוחזק ויש לו הסבר טוב למוחזקות זו הנוצר באופן מיידי. לעומת זאת, בקרקע קיימת רק המוחזקות, ולכן חובה על המחזיק לטעון טענה שתסביר כיצד הגיעה הקרקע לידו, כיוון שלא קיימת ההנחה הפשוטה של 'אחזוקי אינשי'. תירוץ זה עולה בקנה אחד עם ההבנה של 'טענה מסלקת' - חובה על האדם לספר כיצד הגיעה אליו הקרקע, כיוון שאם לא יספר תיווצר ריעותא נגדו, ונחשוד בו שהוא גזלן.

נמצאנו למדים, שבדברי רבינו יונה עולים שני ההסברים העקרוניים להבנת הצורך בטענה בחזקת קרקעות.

כתב השו"ע [קל"ג, א] :

כל דבר המטלטל שהוא ביד האדם בחזקת שהוא שלו.

פשט דבריו הוא, שאין צורך בטענה בחזקת מיטלטלין, כפי ההסבר השני שמביא רבינו יונה. לאור הסברנו לעיל בשו"ע נראה להסביר יותר כמו הטעם הראשון בדברי רבינו יונה, שהסיבה שצריך טענה בקרקע היא מפני שהמחזיק בא להוציא מהמ"ק ('טענה יוצרת'), וממילא במיטלטלין בהם המחזיק נחשב כמוחזק, אין למחזיק צורך בטענה¹⁰.

---

10. יש להוסיף שדעת קצה"ח [ס"ק א] היא שגם חזקת מיטלטלין צריכה טענה.

ההוא דאמר ליה לחבריה: מאי בעית בהאי ארעא? אמר ליה מפלניא זבינא ואכלתיה שני חזקה. אמר ליה: והא נקיטנא שטרא דזבני ליה מיניה הא ארבע שני?! א"ל: מי סברת 'שני חזקה' תלת שני קא אמינא, שני חזקה טובא קא אמינא. אמר רבא: עבידי אינשי דקרו לשני טובא שני חזקה.

במקרה שלפנינו למחזיק יש חזקת ג' שנים והוא טוען שקנה לפני שבע שנים, ואילו למערער יש שטר שקנה מהמ"ק לפני ארבע שנים. נחלקו הראשונים האם המחזיק זוכה רק כשמביא עדי חזקה על שבע שנים, או גם במקרה שמביא עדי חזקה רק על שלוש השנים האחרונות. **ברשב"ם** מובאות שתי הדיעות:

יש מפרשים דאין צריך עדי חזקת שבע שנים אלא של ג' אחרונים, ואנן מהימנינן ליה על השאר... **ולאו מילתא היא**, שהרי החזקה במקום השטר עומדת ולא יהיה חזקת ג' שנים אחרונים שיש לו עדים עליהם אלא שטר של ג' שנים, והרי שטר של ד' שנים הקודם לו פוסלו.

מה יענו 'יש מפרשים' על קושיית הרשב"ם?

נראה לפרש שדעת יש מפרשים מבינה את הצורך בטענה כ'טענה מסלקת'. גם בלא הטענה המחזיק נחשב מוחזק, וכל הצורך בטענה הוא כדי לסלק ריעותא. לכן, גם כשישנם עדים רק על ג' שנים אחרונות, נחשב היושב בקרקע כמוחזק, ומאחר שיש לו הסבר טוב לעובדה שאין לו שטר (לא נזהר בשטרו לאחר שלוש שנים) - חובת הראייה מוטלת על המערער. לדעתם חזקה אינה עומדת רק במקום שטר, כקושיית הרשב"ם, אלא היא עדיפה על שטר, כיוון שהיא יוצרת מוחזקות, ולכן היא פועלת בפני עצמה בלא טענה (והטענה נועדה רק לסלק ריעותא).

יש להעיר שהנימוקי **יוסף** [טז ע"א באלפס] סובר שהמחזיק צריך להביא עדי חזקה על כל שבע השנים. הנימוקי יוסף סובר זאת לשיטתו שהחזקה אמורה להוות ביסוס לטענה, והטענה היא טענה יוצרת.